Nyelvjárásgyűjtés a nyelvterület nyugati régiójában

Nyelvjárásgyűjtés Burgenlandban

2011. április 30−május 5.

Projektvezető: dr. N. Császi Ildikó egyetemi docens

A gyűjtést a Szülőföld Alap 1494/2011-es pályázata támogatta.

A gyűjtés szakmai előkészítése

A gyűjtés szakmai előkészítéséhez egyedi kérdőívet készítettünk Burgenland néhány településére. Az anyagot összeállította Cs. Nagy Lajos egyetemi docens, dialektológus, aki szakmai kísérőként a csoporttal tartott.

A gyűjtés célja: változásvizsgálathoz korpusz gyűjtése Felsőpulya, Felsőőr, Alsóőr és Őrisziget településeken.

A gyűjtés alapja:

Imre Samu 1971. *A felsőőri nyelvjárás.* Nyelvtudományi Értekezések 72. Bp., Akadémiai Kiadó.

Imre Samu 1973. *Felsőőri tájszótár.* [= FTSz.] Bp., Akadémiai Kiadó.

Deme László− Imre Samu (szerk. a munkaközösség közreműködésével) 1968−1977. *A magyar nyelvjárások atlasza I−VI.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Megjegyzés: Szoták Szilvia és Gúthy Lászlóné elvégezte az ÚMNyA. kérdőívének a kikérdezését, ezért azokat a tételeket mellőzzük.

A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén kiutazás előtt 2011. április 28-án, csütörtökön 16 órától 18 óráig

- **a burgenlandi nyelvhasználat kutatója, Szoták Szilvia tartott előadást a hallgatóknak Burgenland múltjáról és jelenéről, a nyelvhasználat állapotáról;**
- **valamint Cs. Nagy Lajos a kérdőíves és szövegfelvételes gyűjtési módszerekről.**

A speciális nyelvjárási karakterek olvasásához a következő linken találnak ingyenes karakterkészletet: http://mnytud.arts.klte.hu/mnyj/phonfont.htm a ***Times New 1–5Diacritical*** készletét kell letölteni.

A gyűjtés területének jellemzői

A leglényegesebb nyelvjárási sajátosságok Imre Samu FTsz.-a alapján

Hangtan

1. Kétféle *e* (*e* és *ë*): *embër, feketë,*
2. Főleg a szó első szótagjában erős *í*-zés a kny. *é* helyén*: kík, nídzs, tíved; -ség* képzőben is: *szípsíg,*
3. Hangsúlytalan helyzetben a kny. *é* helyén *i*: *legin, kertisz, ebid,*
4. Főleg hangsúlyos helyzetben *ö* az *ë* helyén: *böcsül, pör, föj* (tehenet),
5. Kny. *ó, ő, é* helyén nyitódó diftongus: *juo, üösz, kiëz,*
6. Kny. *a* helyén *ua, oa: puad, poad,*
7. Kny. *ú, ű, í* helyén rövid *u, ü, i*: *kut, tüz, víz,*
8. Kny. *ty, gy* helyén *cs, dzs*: *kucsa, dzsönge,*
9. Kny. *j* helyett *dzs, cs*: *bordzsu* ’borjú’, *dzsün* ’jön’, *dzsapcsi* ’gyapjú’,
10. Az *-l* igeképző előtt középső nyelvállású mgh. nem állhat: *o* helyett *u* (*parancsul*), *ö ë* helyett *ü* (*pörül, énekül*),
11. A szótagzáró *l* gyakran kiesik: *reggëe, vuot, füöd.*

Alaktan

1. Az egy birtokra vonatkozó E/3. személyű birtokos személyjel hármas alakú: *hasa, kezë, fülö,*
2. A T/3. személyű birtokos személyjel is hármas alakú: *hasok, kezëk, fülök,*
3. Az egy birtokra utaló birtokos személyjel *-unk, -ünk* változata mellett *-ank, -enk* is: *ludam, ludad,* DE: ***ludank***; *szekerem, szekered,* DE: ***szekerenk*** (Azokban a főnevekben, amelyekben a kötőhangzó a többi személyben *a, e*.)
4. A több birtok kifejezése: az E/3. személyű alak kivételével az egy birtokot kifejező formához az *-i͡ë͡k* toldalék kapcsolódik: *ludami͡ë͡k, ludadi͡ë͡k, luddzsaji, ludanki͡ë͡k, ludatoki͡ë͡k, luddzsoki͡ë͡k* ’ lúdjaim’, ’lúdjaid’, ’lúdjai’, lúdjaink’ stb.
5. Az igei személyragok E/3. személyű kijelentő mód múlt időben, a felszólító mód tárgyas ragozásban és a feltételes mód jelen idő alanyi ragozásban hármas alakúak: *kapta, kírte, ütöttö; kapcsa, kírdzsë, üssö; kapna, kírnë, ütnö,*
6. A T/1. számú igei személyrag a kijelentő mód jelen és múlt idejű, valamint a felszólító mód tárgyas ragozású alakja hármas alakú: *kapcsok* ’kapjuk’, *kírdzsëk* ’kérjük’, *üssök* ’ütjük’; *kaptok,* ’kaptuk’, *kírtëk* ’kértük’, *ütöttök* ’ütöttük’; *kapcsok* ’kapjuk!’, *kírdzsëk* ’kérjük!’, *üssök* ’üssük!’,
7. Az *-unk, -ünk* igei személyrag *-nunk, -nünk*: *irnunk* ’írunk’, *esznünk* ’eszünk’,
8. A határozott névelő *e, ez* alakú,
9. A határozatlan névelő *ë* (msh. előtt), *ëdzs* (mgh. előtt).

Adatlap

1. A gyűjtő(k) neve, a gyűjtés ideje:
2. A falu neve:
3. Az adatközlő neve:
4. Leánykori neve:
5. Az adatközlő vallása:
6. Születési helye, éve:
7. Iskolai végzettsége:
8. Nyugdíj előtti foglalkozása:
9. Lakcíme:
10. A gyűjtő megjegyzései a felvétel körülményeiről és az adatközlőről:

KÉRDÉSEK

A kérdések után a várható válaszokat írtam. Ne azokat a szavakat kérdezzük, ne is súgjunk a beszélgető társnak! Azok csak a gyűjtő számára tájékoztató jellegűek!!

A címszók utáni szám: a MNyA. térképlapjának a sorszáma, ha megvan benne. (A gyűjtőnek ezekkel nem kell foglalkoznia, csupán a majdani földolgozást segíti.)
Amelyik címszó után nincs szám, az a FTsz.-ból való.

1. **gyertya** (227) – FON Mi a neve a könnyen olvadó anyagból készült, rúd alakú, kanóccal égő világítóeszköznek? *dzsërcsa, gyërtya*
2. **négy** (668) – LEX Mennyi ez? (Mutatással.) *nídzs, nígy*
3. **legény** (468) − LEX Hogy mondják, mi a húsz év körüli nősülendő fiatalember? *legin, leginy*
4. **kéve** (180) – LEX Ha két-három markot összekötünk, mi lesz belőle? *kívë, kívi*

5. **kéz** – FON Mi a neve a karnak a csuklótól az ujjak hegyéig terjedő folytatásának? *kiëz*
6. **keserű** (696) – FON Ha a kávéba nem teszünk cukrot, az nem lesz édes, hanem … *köserüö, keserü*
7. **kiás** – FON Hogy mondják, ha valaki krumplit kapával kiszed a földből? *küás*
8. **lóistálló** – FON Mi a neve annak a fedett helynek, ahol a lovak éjszaka vannak? *lúëstáluo*
9. **lópokróc** – FON Mi a neve a durva anyagból készült takarónak, mellyel télen letakarják a lovakat? *lupakruoc*
10. **jóízű** – FON Milyen a kellemes, élvezetes étel? *juoüzüö*
11. **jön** (782) – MORF Kérdezem a gyerektől: itthon van az apád? Azt mondja: nincs, de nemsokára haza… *dzsün, gyün*
12. **kan** – FON Mi a neve az állat hímjének? *koan, koany, kuan, kuany*

Egészítse ki a következő mondatokat a megadott szavak megfelelő alakjaival!

13. **kap** – Ne sajnáld tőle, hadd _____ meg a gyerek a csokit! *kapcsa*
14. **kér** – Engedély nélkül ne vegye el a könyvet, hanem _____ el. *kírdzsë*
15. **üt** – Óvatosan menjen, hogy ne _____ be a lábát! *üssö*
16. **eszik** – Ha megéhezünk, _____ valamit. *esznünk*
17. **ír** – Délután mi levelet _____. *írnunk*

Folytassa a sort!

18. **lúd** – az én _____, a te _____, az ő _____, a mi _____
    ludam *ludad* *ludzsa* *ludank*
19. **szekér** – az én _____, a te _____, az ő _____, a mi _____
    szekerem *szekered* *szekere* *szekerenk*
20. Ha több birtok van, tehát: **ludak** –
    az én _____, a te _____, az ő _____, a mi _____,
    ludamiëk *ludadiëk* *luddzsaji* *ludankiëk*
    a ti _____, az ő (=övéké) _____
    ludatokiëk l*uddzsokiëk*
21. **kágyolya** – LEX Mi a meztelen csiga neve? *kádzsojja*
22. **lufikó** – LEX Mi a neve a sárgarigónak? *lufikuo*
23. **balogol** – LEX Hogy mondják azt, ha valaki bal kézzel csinál valamit? *balogul*
24. **béder** – LEX Mi a neve a viharnak, zivatarnak? *bédër*
25. **csingól** – LEX Hogy mondják, ha egy gyerek a szekér hátulján kapaszkodik? *csinguol*
26. **derzél** – LEX Hogy mondják, ha valaki tököt, uborkát gyalul háztartási gyalun? *dërziël*
27. **dühöszik** – LEX Hogy mondják, ha a gyerek rendetlenkedik? *dühöszik, dühödik*
28. **durcol** – LEX Hogy mondják, ha a gyerek dacol, akaratoskodik? *druccol, druccáskodik*
29. **faszol** – LEX Hogy mondják, ha a gyerek kikap? *fasszul*
30. **flekkelli** (411) – LEX Mi az a kockára vágott tészta, amelyet húslevesbe szoktak tenni? *kockatiëszta, flëkkëlli, pacal, pacuo*
31. **füle gyüre** – LEX Mi a fülkagyló felső részének a neve? *fülö dzürö*
32. **gincgönc** – (649) LEX Mi az a kerek, fekete pöttyös bogárka, amivel a gyerekek szoktak játszani? *budbud, gindzgönc, gincgönc, gönc, göncöl*
33. **hájbelli** – (958) LEX Mi az, amit a pólyásgyerek fejére tesznek, ha nem kötik be, vagy nem sapkát kap? *hájbëlli, hájbli, fejkötüö*

34. **hájas** – LEX Hogy mondják, ha valaki kedveskedő, hízelgő? *hájas*
35. **hársokfa** – LEX Mi a neve a hársfának? *hársokfo͡a*
36. **héb** – LEX Mi a neve a padlásnak? *hi͡ëb*
37. **hoppicál** – LEX Hogy mondják, ha valaki biceg? *hoppicál, hoppicá*
38. **hujcsál** – LEX Hogy mondják, ha a gyerek hintázik? *hujcsál, hujcsá*
39. **itteneg, ottanag** – LEX Hogy mondják, hogy *itt*? és *ott*? *itteneg, ottanag*
40. **kakukkszaros** – (535) LEX Milyen az az ember, akinek az arcán sok apró sárga vagy barna pötty van? *kukukfostos, kukukszaros, fürmonyas, szeplü͡ös*
41. **lajhádzik** – LEX Hogy mondják, ha az eső lassan, szemerkélve esik? *lajháddzik*
42. **meghupol** – (835) LEX A gyerek rossz, azt mondja neki az anyja: vigyázz, mert apád hazajön, aztán jól … *mëgver, mëkhupul*
43. **merrének** – MORF Ha az ember eltévedt, azt mondja: hát innen most _____ menjek? *mërrának*
44. **nekisikosul** – LEX Hogy mondják, ha a felhőzet az egész látóhatáron szürkévé válik? *nekisikosul, nekisikosu*
45. **nekiszomorodik** – LEX Hogy mondják, ha az ég beborul? *nekiszomorodik*
46. **nyulica** – LEX Mi a neve a rókagombának? *nyulica*
47. **barka –** Mi a neve annak a bokros növénynek, melynek a virága szürkés színű és bolyhos? Virágvasárnap szokták megszentelni. *cicemuca*
48. **kácsi** – LEX Hogy becézi a kisgyerek a kenyeret? *kácsi*
49. **rőke** – LEX Mi a neve a pünkösdkor tartott búcsúféle kerti mulatságnak? *rü͡öke*
50. **strabancol** – LEX Hogy mondják, ha valaki egész nap csavarog, kószál? *strabancul, strabáncul, zalámpul, zalámpu*
51. **szakogat** – LEX Hogy mondják, ha valaki főtt krumplit a markával szétnyomkod? *szakogat*
52. **szúnyó** – LEX Mi a neve a bújócskában a hunyónak? *szunyu͡o*
53. **tüskésborz** – LEX Mi az a tüskés hátú kis állat, amely tüskés gombóccá húzódik össze, ha ember vagy állat közeledik hozzá? *tüski͡ëzsborz, tüski͡ëzsdisznu͡o*
54. **zsiba** – (367) LEX Mi kel ki a lúdtojásból? *zsiba, lud*
55. **gyermekláncfű –** Mi a neve annak a növénynek, melynek sárga virága van, a szára tejszerű folyadékot tartalmaz? A gyerekek láncot készítenek belőle. *zsibavirág*

Beszélgetési témák (javaslatok, nem kötelező mindegyiket végigkérdezni! Lényeg, hogy összefüggő – **20-30 perc**es – szöveg legyen kevés gyűjtői belekérdezéssel! **Engedjük kibontakozni beszélgető partnerünket!!!**)

1. Gyermekkori emlékek, játékok
2. Iskolás évek
3. Háborús emlékek
4. Hadifogság – szabadulás; kitelepítés
5. Lakodalom
6. Helyi szokások (mikulás, Luca, betlehemezés, karácsony, aprószentek, húsvét, pünkösd stb.; egyéb, pl. családi ünnepek)
7. Búcsújáró hely
8. Munka, foglalkozás (Mit termeltek régen? Hogyan? Hova járnak munkába?)
9. A falu élete régen és ma
10. Hol beszélik a legszebben a magyart? Miből gondolja?

Beszámoló

Utazásunk öt napját tartalmasan használtuk fel. Ausztriába érkezve nagyon fontos volt számunkra, hogy ismerkedhettünk egy kicsit a határon túli környezettel, emberekkel. Megtanultuk, mit és hogyan kérdezhetünk, hogyan élik mindennapjaikat az ottani magyarok. Nemcsak a gyönyörű helyek és programok által váltunk gazdagabbá, de a nyelvjárásgyűjtések élményével is. A nyelvészet gyakorlati, további elmélyülésre csábító részével találkoztunk. A tantermekből kilépve most terepen is betekinthettünk abba a munkába, amiről eddig előadásokon, szemináriumokon hallhattunk.

1. nap

2011. április 30-án, szombaton, Budapesten a Március 15. téren kezdett gyülekezni a társaság. Felkászálódtunk az előttük várakozó buszra, és elindult Burgenlandba. Az első két napon a tartomány főbb nevezetességeivel ismerkedtünk, és igyekezett összeszokni a társaság. Nagyon jó kis csapat alakult ki a gyűjtést megelőző programokon. Így könnyebb volt együtt dolgozni, hiszen a felvételek fontos alapja a jó hangulat, hogy ne feszengjen senki a beszélgetés közben. **Eisenstadt**: először megtekintettük az Eszterházy kastélyt, és a Haydn Explozív címet viselő kiállítást. A barokk kastélyról és az Eszterházyak szövevényes családfájáról magyar nyelven kaptunk bővebb információkat idegenvezetőnktől.

Az Eszterházy család igazi hercegi, arisztokrata dinasztia volt, akik híresek voltak fényűző életmódjukról. Nagy élménynek találtuk, hogy betekinthettünk Kismartonban a mindennapi életükbe használati eszközök és dísztárgyak révén, továbbá a rengeteg nagyméretű, színes festmény is megelevenítette az akkori embereket.

A kastélyban, Burgenland legjelentősebb kulturális műemlékében, volt szerencsénk megcsodálni a Haydn-termet, ahol a zeneszerző az Eszterházy család felkérésére írt darabokat.

Haydn köré igazi kultuszt alakítottak ki az osztrákok ezen a helyen, de mindenképp megemlítendő, hogy Liszt Ferenc is az Eszterházy-birtokokon cseperedett fel, és hercegi nagyközönség előtt debütált gyermekkorában. Az Eszterházyak az ország legnyugatibb megyéit bírták, így hozzájuk elég hamar elérkeztek a nyugati hatások, közeli volt Itália, de akár Franciaország is.

Majd átsétálva a Haydn Expolzívra különleges technikai megoldások keretében hallgathattuk meg a mester néhány alkotásának részletét. A kiállítás célja, hogy Haydnt zenei szupersztárként tüntesse fel, ami igaz is, hiszen Haydn saját korának szupersztárja volt.

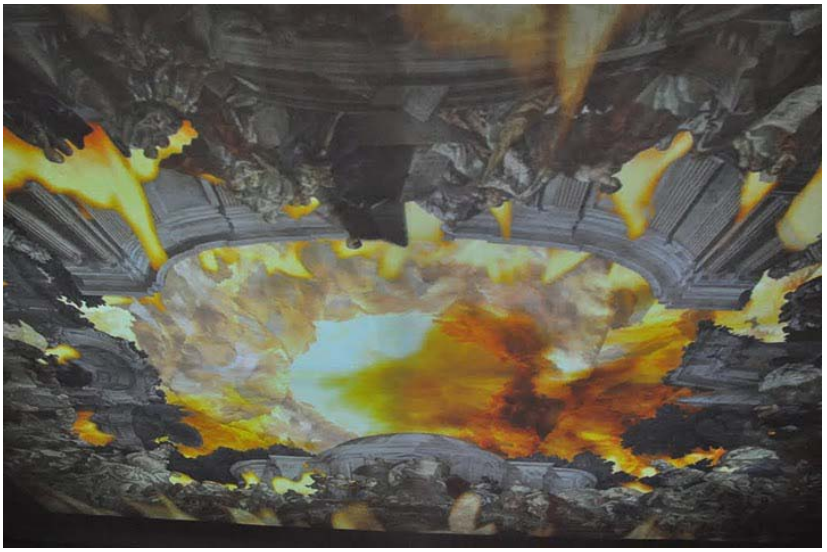

A kastély és a kiállítás megtekintése után szabadprogram volt. Többen a kastélyparkba mentünk, s egy tó partjára letelepedve élveztük a napfényt.

A továbbindulásunk majdnem zökkenőmentes volt, csak épp a helyi buszparkoló sorompónyitó automatája gondolta úgy, maradjunk még egy kicsit. Végül beadta a derekát, amitől eltörött a mécses odafent. Így hát esőben folytattuk utunkat, sőt egy szakaszon jégesőben. Adjuk meg a földnek, ami jár. Mondjuk jég nem kéne. ☺ Mindenki jól járt. Mi szép időben nézelődtünk, esőben csak utaztunk.

Szombathelyre megérkezve az eső még mindig esett, és kiderült, hogy az eisenstadti sorompónyitó automata lelke teleportálta magát pilótánk gps-ébe. Mindenáron ragaszkodott olyan vasúti aluljárón való átkeléshez, mely a busz fővesztésével járt volna. Itt jött a telefonos segítség: a panzió segítőkész tulajdonosa elénk jött a safety carral, és biztonságos úton elvezetett lakhelyünkre. Szombathelyen szálltunk meg egy nagyon barátságos helyen, a Kispipa Panzióban.

Este szabad programként a frissebbek bementek a város főterére, ahol a Tánc Világnapján a gencsapátiak éppen májusfát állítottak: http://www.youtube.com/watch?v=LqZSxuty4Ns

2. nap

Bécsújhely, Fraknó vára

Vasárnap a szállásunkon elfogyasztott reggeli után elindultunk Bécsújhelyre.

Bécsújhelyen szabad városnézés volt. Mindenki kedvére bóklászhatott. Ezek a kis városok annyira hangulatosak, hogy a nézelődésre szánt idő fénysebességgel száguldott el mellettünk. Néhányan bementünk egy templomba, s német nyelvű szentmisét hallgathattunk.

Felfedező utunk nagy része a sétálóutcán zajlott, véletlenszerű irányváltásokkal. Hol szűk, mediterrán jellegű utcácskákban, hol beletorkollva egy-egy nagyobb térbe, szélesebb útszakaszba.

12-kor indultunk tovább, Burg Forchtensteinben, vagyis a Fraknói várban időutazás részesei lehettünk. A május elsejei hétvégén rendezték meg ugyanis a Történelmi Puskaporos

Fesztivált. A bejárathoz vezető hídról lenézve a várárokba, megláttuk a korabeli ruhákba öltözött katonákat szuronyos puskáikkal sátortáboruk előtt. Ilyet se látni mindennap. A bejáratnál jelmezbe bújt hölgyek fogadtak, akik röviden felvázolták a programokat, és szóróanyaggal, füldugóval láttak el minket. Elvégre csata lesz golyózáporral, ágyútűzzel!

Akkor még nem értettük, hogy mire ez a nagy aggodalom, biztos lesz pár lövés a harc újrajátszásakor. Gondoltuk naivan. Voltak itt árusok, érmeverők, harcedzett vitézek, katonák, frissen toborzott, lelkes ifjoncok első bevetésre várva. Természetesen nem lett volna teljes a kép lányok, asszonyok nélkül.

Az árusoknál szinte minden volt, mire egy komoly vitéznek, lovagnak szüksége lehet: a fegyverektől kezdve a teljes páncélruhán át egészen az asszonyi szívek meghódítására szolgáló ékszerekig.

A vár felett közben vészjóslóan gyülekeztek a fellegek, talán égi kíséretet akartak adni a lent kibontakozó csatajelenetnek. Előbb még azonban felsorakoztak a katonák a sáncon, és velünk

együtt végignéztek egy zászlópörgető bemutatót. A bemutató után vezényszóra eldördültek a puskák, ízelítőt adva, milyen hangrobbanásra készülhetünk. Következtek honi táncos lányaink, rendkívül túlfűtött produkcióval. Ismételten megbizonyosodhattunk arról, hogy a magyar lányok gyönyörűek! ☺ Annyira sikeres volt a táncbemutató, hogy könnyeket csalt a sötét fellegek szemébe. Sőt, az átélt izgalmak hatására minden felhő zokogásban tört ki, bekergetve minket esővédett területekre.

A csata újrajátszását a várárokban rendezték meg. Nem csak néhány kisebb lövést adtak le. Az ágyúk sokaságát és a szuronyok tengerét meglátva mindenki bőszen elkezdte zsebei legmélyét is felkutatni a füldugókért. Dördültek az ágyúk, csattogtak a szuronyok a közelharcban, a katonákat vezénylők kiabáltak torkuk szakadtából. Még a puskapor illatát is lehetett érezni. Fantasztikus élmény volt testközelből nézni, ahogy Napóleon seregei megpróbálják bevenni Fraknó várát. A rekonstruált csatajelenet nemcsak hangos volt, hanem élvezetes is, soha nem voltunk még ilyen közel igazi eldörrenő ágyúhoz, valamint egyéb fegyverekhez. Néhány hiba felfedezhető volt a csata közben, de nem is ez volt a lényeg, ami vicces volt, hogy az elesettek sosem maradtak lent.

Volt itt minden, mi szem-szájnak ingere. Aki megéhezett, bátran falatozhatott.

Végül még az eső is elállt, így szárazon foghattunk neki a vár emlékekben, kincsekben gazdag történelmi bejárásának. Fél négykor találkoztunk a főbejáratnál, ahonnan idegenvezető segítségével megtekintettük a várat (szerencsére belülről, így nem kellett fagyoskodnunk). Idegenvezetőnk annyira profi volt a szó legjobb értelmében, hogy napokig elbolyongtunk volna a vár falai között, újabb és újabb történeteket hallgatva. Nem mellékesen oly egészséges mértékű magyarságtudattal is rendelkezett, mely sokunkra ráférne idehaza is.

Az idegenvezető lelkesedése bennünket is magával ragadott, az eredetileg 50 perces látogatás másfél órásra nyúlt, annyira jó összhang alakult ki a vezető és a csoport között, véleménye szerint ritkán találkozik ilyen felkészült, történelmünkből ennyit tudó csapattal. A vár megtekintésének végén egy nagyon mély kúthoz értünk, ahol egy bögre víz csobbanásával kipróbáltuk a vízmélységet, és meghallgattuk a visszhangot is.

A hosszú és hideg nap után elcsigázva indultunk vissza a szálláshelyünkre.

Jól esett mindenkinek a vacsora szombathelyi szállásunkon. A gyerekszakasz (Lehel, Lilla, Csongor) kitalálta, hogy az estét kártyázással kellene hasznossá tenni. Mire azonban a nagyobb „gyerekek” lekászálódtak szobáikból, addigra az első turnus nyugovóra tért. Mi viszont nemcsak hasznossá, de egyúttal igen röviddé varázsoltuk a pihenésre rendelkezésre álló időt. Máté gitárral szórakoztatott, énekeltetett minket, Csaba egyéni táncbemutatóval emelte tovább hangulatunkat. Hajnalban sem csökkent vidámságunk, ezért Fővezérünk

szobájából kijőve néhány renitenst még tetten érve, takarodót fújt. ☺ Ekkor jött a félelem és reszketés, csak nem Las Vegasban, hogy vajon lesz-e mindennek következménye. Mármint káros következménye. Van itt tekintély, kérem szépen.

3. nap – nyelvjárásgyűjtés

Felsőőr:

A buszon tanáraink tartottak egy kis eligazítást az „újoncoknak", és felfrissítették a „törzstagok" emlékezetét is. Információkat kaptunk a közösségről, ahol gyűjtünk, és a nyelvjárási terület fonetikai, grammatikai, lexikai sajátosságairól, valamint megbeszéltük a gyűjtés csoportbeosztását: a tapasztaltabb gyűjtők csapatkapitányként kaptak maguk mellé olyanokat, akik még nem jártak terepen.

Felsőőrött kedves fogadtatásban volt részünk. Jó érzés volt, hogy fogadóink nemcsak a gyűjtések megszervezésére, hanem a környék bemutatására is nagy hangsúlyt fektettek. Így Güthy László lelkész úrtól és feleségétől, Emikétől ízelítőt kaptunk a református közösség életéből. A beszélgetőpartnerek között ott volt Imre Samu sógornője is.

Bevonultunk a templomba, ahol a lelkész a helyi miserendről, magyarságról, egyáltalán a helyi mindennapokról mesélt, majd felkészített minket az adatgyűjtés kapcsán az adatközlőkkel való bánásmódra. Hihetetlen volt, hogy a magyar ajkú lakosság szégyelli ízes nyelvhasználatát az anyaországból érkezettek előtt. Mint később kiderült, tényleg ez a helyzet.

Az is furcsa volt, hogy az általunk használt, szlengesített, 21. századi magyar nyelvet tartják szépnek, a sajátjuk helyett. A felkészítés után szétszéledtünk adatközlőinkhez. A lelkész volt olyan kedves és csapatonként elvitt mindenkit autóval, aki nem a helyszínen találkozott partnerével, hanem azok otthonaiban.

Kérdőíves adatgyűjtéssel kezdtük a gyűjtést, hogy a változásvizsgálatokat elősegítsük. Kérdőívezés közben egy-egy kérdés után szabadabb beszélgetésre is sort kerítettünk, amennyiben éreztük, hogy az adatközlőnk szívesen beszélget velünk. Visszafelé gyalogosan tettük meg az utat a kiindulási ponthoz, a templomhoz. Nehéz lett volna eltévedni, mert a templom tornya kimagaslott a házak közül. Menet közben megosztottuk egymással benyomásainkat. Jó érzésekkel telve érkeztünk vissza a templomhoz. Amint összegyűlt a társaság, a lelkész úr vezetésével elsétáltunk Imre Samu emléktáblájához.

Majd visszatértünk a buszhoz, és úti célunk az első bevásárlóközpont. Akár Magyarországon is lehettünk volna, olyan volt az egész. McDonald's, ABC, Metro-Auchan-Tesco-Cora-szerű áruházlánc, valamint Stop & Shop-hoz hasonló létesítmény kisebb üzletekkel. Az ABC-ben akciós epervásár volt, többen is feltankoltak. A nagy bevásárlóközpontban találtunk önkiszolgáló étkezdét, rendkívül finom spárgaragut fogyasztottunk. ☺

Ebéd után visszamentünk a buszhoz. Tudni kell, hogy ezen a területen is rendkívül fontos a pontosság. Minden percünk ki volt számolva, precízen tartani kellett az ütemtervet. Igen ám, de egyesek elfelejtették az órát. Már régen megkaptuk a felszállási engedélyt, de többen is hiányoztak. Aztán szép nyugodtan szállingózni kezdtek, mintha még időben lennénk. Nem lehettünk messzebb öt kilométernél következő célállomásunktól, így Fővezérünk hiányos létszámmal kiadta az indulási parancsot. Aki nincs itt, majd gyalogol egy kicsit. A busz mozgásba lendülése felkavarta az állóvizet. Ész nélküli futásba kezdtek. Fővezérünk végül megenyhült, és felszállhattak a buszra. Ezután kihirdettetett, hogy a késők fejenként 10 Euro befizetésével büntettetnek a továbbiakban. ☺ Tehát jó hangulatban folytattuk utunkat Alsóőrbe.

Alsóőr, Őrisziget:

Alsóőrött is meleg fogadtatásban részesültünk. Megtekinthettük a népi iskolát és gazdag könyvtárát. Kaptunk egy kis ízelítőt a helyi életből Kelemen Lászlótól, az UMIZ vezetőjétől.

Majd három részre szakadtunk, az első rész csapatai a helyszínen láttak munkához, a második rész csapatait helyi vezetőnk szállította a megadott címekre, harmadik rész csapatai busszal

továbbmentek Őriszigetre. Ott Teleki Gréte fogadta a gyűjtőket, aki annak idején, a nagyatlasz gyűjtésekor is adatközlő volt. A helyi gyülekezeti házban már vártak bennünket a beszélgetőpartnerek.

A gyűjtés befejezése után az alsóőri gyűjtőket áthozta a busz Szigetre, a közösségi házban egy kis traccspartira vártak mindannyiunkat az interjúalanyok.

Ezután megtekinthettük a két templomot, s Gréti néni meséjét hallgathattuk. Őrisziget templomai egyre régebbi korok emlékeit és szépségeit mutatták nekünk.

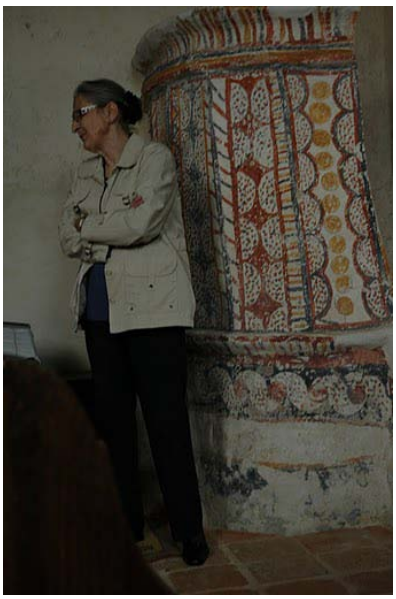

Ezután visszamentünk Alsóőrbe, ahol Szabó Ernő bácsi várt már bennünket, s megnéztük a falumúzeumot.

Szabó Ernő bácsi falusi turizmusos idegenvezetése nemcsak precíz, világos és érdekes volt, hanem rendkívül humoros. Az ilyen idős emberek céltudatossága sokunk előtt példa lehet, és amilyen lelkesedéssel beszél az általa elért dolgokról, az sem mindennapi. Itt gyűjtik a környék néprajzi, kézműves kincseit, régi használati tárgyakat. Attól vált élővé, megfoghatóvá, valóságossá a történelem, hogy ennek szerves része maga Ernő bácsi is.

Személyes eszközei, tárgyai is a kiállítás alapját képezték, mint például fiatalkori képei, illetve láthattuk szíjgyártó szakmájának mestermunkáját. Nagyrészt saját tárgyai köszöntek vissza a kiállításon, így mindenről eszébe jutott valami érdekes anekdota.

A végére sokan elfáradtak ugyan, de a búcsú mézes pálinka mindenkit feldobott. A kellemes hangulatú délután végén előkerült Ernő bácsi fimon pálinkája is, amit nem lehetett kihagyni.

Nehogy elfeledkezzünk róla, hogy már harmadik napja emelkedett hangulatban vagyunk, vigyorgó szájjal. Egyáltalán nem volt jellemző, amire itthon előre felkészítettek bennünket, hogy a Burgenlandban élők kimértek s távolságtartóak.

4. nap

Felsőpulya:

Május 3-án délelőtt ismét gyűjtöttünk, Felsőpulyára utaztunk. A helyi magyar közösség kultúrházában fogadott bennünket a Felsőpulyai Magyar Kultúregyesület frissen megválasztott elnöke, Kulmann Sándor, és bemutatta nekünk a pulyaiakat.

A kevesebb adatközlőnek köszönhetően (kedd délelőtt vagyunk, dologidőben) csoportösszevonásokra volt szükség. A beszélgetőpartnereink házhoz jöttek, a kultúrház különböző termeiben ülhettünk le velük beszélgetni.

A „munka után” a fiatal interjúalany kislányát is eldajkálta a társaság, aki különösen a férfiakhoz vonzódott. Még Attila, kedvenc pilótánk karjaiba is felkéredzkedett.

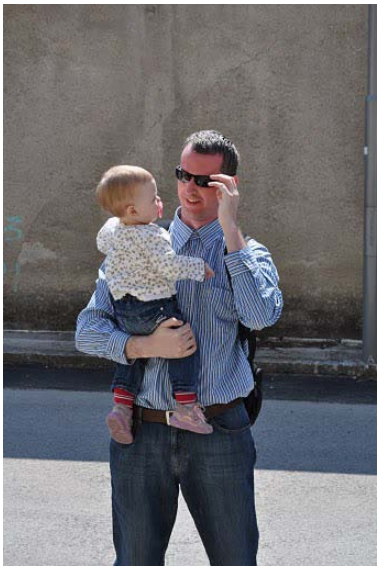

Utána bebarangoltuk a kisvárost, fagylaltoztunk, és a ház tetejére költözött gólyapárt csodáltuk.

Hazafelé megálltunk Kőszegen. Szerettük volna megnézni a Jurisics-várat, de csalódnunk kellett. A várlátogatás rekonstrukciós munkák miatt elmaradt, helyette benéztünk a marcipán kiállításra.

A vár előtti paraván mögött többen megörökítették magukat.

Közben az idő olyan mértékben elromlott, hogy jobbnak láttuk befejezni a sétát. Egy gyors telefonnal sikerült elintézni, hogy Szombathelyen a megbeszélt időpontnál korábban fogadjanak minket a Püspöki Palotában, ami azért is nagy szó, mert nem nagyon szoktak turistacsoportokat fogadni. A Püspöki Palota megtekintése stílusosan zárta a negyedik napja tomboló kultúra-orgiát. Nem minden nap jutunk be ilyen helyre. Igazán szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy Cs. Nagy Lajos tanár úr közbenjárására Veres András püspök úr engedélyével megtekinthettük belülről is a palotát. A palotáról érdekes információkat kaptunk vezetőnktől. A könyvtári szobában például felfedezhettünk egy titkos lejáratot is, és megcsodálhattunk egy, az utolsó vacsorát a szokásostól eltérően ábrázolt képet (az apostolok kerek asztalnál vacsoráztak). A legnagyobb élményt az jelentette, hogy megfoghattuk azt a misekönyvet, amelyből II. János Pál pápa Szombathelyre látogatásakor misézett.

5. nap

Bécs

Az utolsó nap mindig nehezebb, mert a vég kicsit ráül a társaságra. 2011. május. 4-én Bécsbe mentünk, s itt szabad városnézés volt egészen negyedkettőig. Mindenki ment, amerre látott kisebb-nagyobb csapatokba verődve.

Ezt követően elmentünk a Bécsi egyetemre, s megnéztük a Finnugor Tanszéket, ahol a tanszék működéséről, s az oktatás menetéről tartottak nekünk ismertetést. Az egyetemre minden évben kerül ki hallgatónk az Erasmus-program keretében.

Egyéni reflexiók

Először jártam nyelvjárásgyűjtésen, úgyhogy nem voltak korábbi tapasztalataim, de az biztos, hogy összességében nagyon jól szervezettnek találtam, és a programok is nagyon tetszettek. Történelem-magyar szakos diákként lenyűgöztek az általunk látogatott kastélyok és várak, az idegenvezetéssel is elégedett voltam, leginkább Fraknóban tetszett, mivel itt az idegenvezető lelkesedése is magával ragadott. (…) Felsőpulya volt az a kisváros, ahol szívesen élnék. Az emberek egész barátságosak voltak, és a kevés lélekszám ellenére sétálóutca is volt, mindennel, ami szemnek vagy szájnak ingere volt, ugyanígy láttam szórakozóhelyet is. Nyugalmas, de mégis minden megvan, ami kell, emellett festői. **(Kertai Bettina)**

Ez volt a negyedik nyelvjárásgyűjtés, amin részt vettem az egyetem szervezésében. Erdély a szívem csücske, de örültem, hogy új nyelvjárásszigetet ismerhetek meg, így örömmel indultam Burgenland felé is. Félig-meddig összeszokott csapattal utaztunk, akik újak voltak, meglátásom szerint lelkesen vetették bele magukat az új és szerintem nagyon izgalmas feladatba. A régebbi gyűjtőkre jellemző volt a várakozás, hogy vajon mennyit fogunk érteni az adatközlőkből, Csángóföldön ugyanis minden mondat megértése örömet okozott. Itt nem volt akkora a különbség a budapesti és a burgenlandi magyar között (bár ez a mondat szakbarbár hozzáállásnak tűnhet), ami lehetővé tette, hogy az igazi kihívást jelentő fonetikai sajátosságokra, apró részletekre is oda tudjunk figyelni.

A gyűjtés egész hetére jellemző volt, hogy minden percre pontosan, tökéletesen meg volt szervezve, minden csoportnak kellő számú, kedves és készséges adatközlő jutott, ezzel is segítve a gyűjtési munkát. Minden faluban végtelen szeretettel, de a németektől tanult kimért pontossággal vártak minket. Tudtak érkezésünkről és arról is, hogy csoportok fognak velük beszélgetni, ez nagyban megkönnyítette a munkánkat, nem kellett adatközlők után vadásznunk. **(Török Éva)**

Burgenland viszonylag kicsi, és alaposan kutatott terület, tehát a szóba jöhető adatközlők alacsony száma miatt főként olyan személyekkel készítettünk felvételt, akikkel már vettek fel életük során anyagot. Érdekes újdonság volt nekünk a rutinjuk, amit az általuk „riportnak” nevezett felvétel során tanúsítottak. Előzőleg felkészítettek minket: a nyugati fekvés miatt a területen élő magyarok talán nem lesznek olyan közvetlenek, mint például egy erdélyi falun élő magyar, ellenben ezt a fajta távolságtartást – talán az előbb leírtak miatt – sehol sem tapasztaltuk. Érdekes volt azonban megfigyelni, hogy a német mentalitás (precizitás) hogyan ragadt át a magyar származásúakra. **(Monostori Máté)**

Az ember azt gondolná, hogy a rosszidő elrontotta a kirándulást, de azt kell, hogy mondjam, szuper volt. Egy élmény volt ennyi érdekes helyet, intézményt látni, burgenlandi magyarokkal találkozni és beszélgetni, és a jó társaság, valamint a jó hangulat is feledtette a pocsék időt. Remélem lesz még lehetőségem részt venni ilyen kiránduláson. **(Falyuna Nóra)**

Megmondom őszintén eddig ezt a gyűjtést élveztem a legjobban. Véleményem szerint ilyen gördülékenyen még egyik se ment. … Jó volt kimozdulni egy kicsit Budapestről, s elfeledni a nehéz mindennapokat. Ha jövőre lesz nyelvjárásgyűjtés, biztosan elmegyek! **(Gerstenmajer György)**

Meg kell vallanom, hogy János bácsival készített riport alkalmával igen erős érzelmek szabadultak fel bennem, ha nem koncentrálok eléggé, más számára is feltűnt volna, hogy

könny szökik a szemembe. Egyszerűen fájdalmasnak találtam az egész magyar sorsot, és eszembe jutott Trianon és annak utóhatása. Mekkora rombolást vitt végbe Európa a nagy múltú Magyarországon. Fájt, és nem volt jó érzésem. Ugyanakkor János bácsi, mikor megjegyezte, hogy még amennyire tudják, őrzik a lángot, nekem elcsuklott a hangom. Ezt nagyon hazafias és követendő példaként kéne minden embernek éreznie. Ugyanis a nemzet egységét nem a bőrszín, a származás, hanem a nyelv ápolása és használata adja, s annak dialektusai úgy színesítik azt, mint a virág a mezőt. S valljuk be: a mezőt nem is tudjuk virágok nélkül elképzelni. **(Egegi Ádám)**

A kirándulás szabad programjai igen érdekesek voltak, a gyűjtések pedig jól megszervezettek. Újabb élményekkel gazdagodtunk, és újfent nem csalódtunk a gyűjtést szervező tanárnőnkben, aki az úton hazafelé ismét kiosztotta a „véleményező kártyákat". A tavalyi gyűjtés alkalmával írott kártyák hatására idén még élvezetesebb volt a kirándulás. Nem kérdés, hogy a következő évben is igényt tartunk rá. **(Tarnavölgyi Dóra)**

Nemcsak a gyönyörű helyek és programok által váltunk gazdagabbá, de a nyelvjárásgyűjtések élményével is. Nagyszerű élmény volt ráhangolódni a gyönyörű nyelvhasználatra, amivel a felvételek során találkoztunk. … Hálás vagyok azért is, hogy olyan embereket ismerhettem meg közelebbről, akikkel eddig anélkül mentünk el egymás mellett az egyetem folyosóján, hogy bármit tudtunk volna a másikról. … Az viszont bizonyos, a nyelvjárásgyűjtés függőséget okoz. **(Dávid Emma Bernadett)**

A burgenlandi nyelvjárásgyűjtéssel kapcsolatban rengeteg pozitív tapasztalatom volt a vártaknak megfelelően, és talán azt felül múlva is. Szerencsére szép számmal volt adatközlő, akik készséggel álltak rendelkezésünkre. A kirándulás mellett a gyűjtés maga is nagyon precízen volt mindenhol megszervezve. A kontaktemberek is mindig nagyon felkészültek voltak. Arra is volt megoldásuk, ha valamelyik adatközlő egyéb okok miatt éppen nem tudott segítségünkre lenni, rögtön kerített mást, így senki nem maradt végül adatközlő nélkül.

A burgenlandi nyelvjárásgyűjtés során rengeteg új dolgot tanultam és egy teljesen más magyar közösséggel találkozhattam, bepillanthattam az életükbe. **(Horváth Krisztina)**

Gyűjtési tapasztalatok

A kérdőíves gyűjtéssel először Bogdánfalván találkoztunk, akkor még csak megfigyelőként vettünk részt a gyűjtés ezen részében, majd tavaly már önállóan is kérdezhettünk az adatközlőktől. Szép feladat: nagyon türelmesnek, minden szavunkat megfontoltan kimondónak kell lennünk, sokszor legszívesebben kimondanánk az kérdezendő szót, párszor meg is történt. A „leglazább" adatközlő is zavarba jöhet, ha már az ötödik kérdésre nem tudja a megfelelő választ, ezért igyekeztünk kedvesek lenni, mosolyogni, és minden szavukra bólogatni. Saját tapasztalat alapján a kötetlen beszélgetéssel kezdtük az adatgyűjtést, így mire a kérdőívhez értünk, elnyertük a kellő bizalmat, és jól ment a kérdőív kitöltése is. A segítő kérdések, az egész kérdőív tökéletesen megszerkesztett volt, a kicsit idősebb bácsik is rögtön rájöttek, hogy melyik szóra vagyunk kíváncsiak.

Ami nehézséget okozott a gyűjtésben, az a kiegészítendő, felsorolandó feladat volt, ez ugyanis már nem ment annyira zökkenőmentesen az idősebbeknek. Ami személy szerint külön örömmel töltött el, az Szabó Nándor úrral történt beszélgetésünk volt, aki az Alsóőri Magyar Színjátszó Egyesület elnökeként tevékenykedik több mint tíz éve. Nagy boldogság volt számára, hogy Pestről egészen idáig eljöttünk. A helyi színtársulat vezetőjeként fő feladatának tekinti az értékek megőrzését, amelyek szerinte ma már nem magától értetődőek, valamint az anyanyelv megőrzését, megóvását és továbbadását a következő generációkra. Kihangsúlyozta: mindennél fontosabb, hogy a gyerekek szívében elpecsételtté tegye, hogy óvják, műveljék és szeressék a magyar nyelvet. Elnökként szeretné, ha az alsóőriek falusi életének szerves részeként és a magyar nyelvű kultúra hordozójaként értelmeznék működésüket. Minden évben kirándulásokat szervez a gyermekeknek alapítványi pénzből, kedvenc célpontjuk Budapest, de jártak már Szentendrén és a Dunakanyarban is. Az alsóőri színtársulat 2007-ben ünnepelte fennállásának 25 éves évfordulóját. Főként az ő társulatuknak köszönhető, hogy bár csekély létszámban, de ápolják az anyanyelvüket az alsóőriek.

Összességében szerintem a gyűjtés eredményes volt, a kérdőív kitöltetése a várakozásoknak megfelelt, az összegyűjtött adatok pedig segíteni fogják a további munkát. **(Török Éva)**

A gyűjtést utólag visszatekintve eredményesnek és tanulságosnak mondanánk.

Szakmailag, a nyelvjárási jelenségeket szemlélve nem okoztak nekünk különösebb meglepetést a helyiek, előzetes ismereteinknek megfelelően erős *í*-zés, sok nyitódó diftongus, „ellezés" várt minket, nagyobb meglepetést okozott a burgenlandi magyaroknak magához a magyar nyelvhez való hozzáállása. A legtöbb adatközlőre jellemző volt, hogy saját beszédüket nem tartották „szép magyar beszédnek", szinte mind úgy nyilatkozott, ők már csak ilyen „csúnyán" tudnak magyarul. Többen beszéltek róla, hogy Magyarországon szégyellnek magyarul megszólalni, és sokat szabadkoztak, ha valamilyen kérdésre nem tudták a választ. Ebből a fajta szégyenérzetből nem szűrnénk le messzemenő következtetéseket, könnyen lehet, hogy a német mentalitás eltanulása is közrejátszik e jelenségnél, ugyanis a precíz és eredményes „riport" követelménye a helyes válasz – gondolhatták ezt ők –, és egy esetleges hibánál természetes emberi reakció a védekezés, visszavonulás.

Egy másik jelenség is felkeltette az érdeklődésünket, a nyelvi tolerancia. A mindennapi nyelvhasználat sok helyen zajlik magyarul, alapvető protokoll azonban, hogy amint német ajkú személy jelenik meg a társaságban, a beszélgetés német nyelven folytatódik.

Ez nem is túl meglepő, hiszen mind Ausztriában élnek, ahol természetesen a hivatalos nyelv a német, ugyanakkor ez a jelenség akkor is végbemegy, ha horvát anyanyelvű érkezik a társaságba. Burgenlandban a másik jelentős nyelvi kisebbség a horvát, tehát gyakran találkozhatnak magyarok horvát anyanyelvű személlyel, s ekkor automatikusan németen folytatódik a társalgás, még akkor is, ha a horvát ajkú személyhez nem szólnak, s ő sem szól.

Rengeteg új, és hasznos tapasztalattal bővült csapatunk, s bízunk benne, hogy lesz még lehetőségünk további nyelvjárási régiók tanulmányozására. **(Monostori Máté)**

Számomra nagy élmény volt a gyűjtés során – pont egy ilyen szerencsés véletlen miatt –, hogy egy a Cs. Nagy tanár úr által vezetett gyűjtésnek lehettem részese, amiből rengeteget tanulhattam, hiszen nekem még nem sok tapasztalatom van gyűjtéssel kapcsolatban. Az adatközlők nyelvjárásával kapcsolatban az volt a tapasztalatom, hogy kevésbé volt eltérő az általunk beszélt standardtól, mint amit például a tavalyi erdélyi gyűjtés során tapasztaltam. Viszont pont emiatt az apróbb fonetikai eltérésekre is jobban tudtunk koncentrálni.

A leginkább fontos és tapasztalható különbség az, hogy míg az erdélyiek nem szégyellik és büszkén vállalják magyarságukat és gyönyörű nyelvüket, addig a burgenlandi adatközlők nagy többsége elmondta, hogy szerinte ez „félcigány", „csúnya" nyelv, amit ők beszélnek. Egyetlen bácsival találkoztam, aki el is mondta, hogy a „Pulai nyelv nem hangzik szépnek, de szerintem ez a legszebb". Illetve sok esetben az volt érezhető, hogy már jobban tudnak németül, mint magyarul, sőt volt, olyan adatközlő, aki a kérdőívezés során is sokszor németül beszélt és válaszolgatott a kérdésekre. Sok esetben vállalták az adatközlők, hogy gyermekeik már nem vagy csak nagyon keveset tudnak magyarul. Volt, aki elmondta, hogy akkor még nem gondolta, hogy később ilyen könnyű lesz a határátjárás, ezért nem is látta értelmét, hogy magyarul tanítsa gyermekét, hiszen sok esetben csak megbélyegezéssel járt.

De szerencsére olyan is volt, aki unokáját is magyarul tanítja. Természetesen ennek egyéb történelmi és helyi kulturális okai vannak.

Véleményem szerint a kérdőív nagyon jól volt megszerkesztve és használható volt, még akkor is, ha sokszor már nem éltek nyelvükben, azok a nyelvkincsek, amik régen jellemezték nyelvjárásukat. A kiegészítős feladatok viszont nehézséget okoztak az alanyoknak.

Remélem, jövőre már ezekkel a tapasztalatokkal és tudással gazdagodva, sokkal hasznosabb munkát fogok végezni. **(Horváth Krisztina)**

Kezdő zöldfülűként egy olyan vezetőt kaptam magam mellé, aki egy évvel ezelőtt részt vett már az erdélyi gyűjtésben is. Az első helyszín Felsőőr (Oberwart) volt, ahol a templomban megtartott tájékoztató után autóba pattantunk, és idegenvezetőnk szerint egy „*aggszűz*" házába igyekezve készültem az első bevetésre, nagy izgalommal. Kezemben ott volt a kérdőív, de mivel az első esemény mindig érdekes és más, mint a többi, ezáltal érthető volt gyermeki kíváncsiságom. Megérkezésünket követően a ház úrnője kedves mosollyal és süteménnyel fogadott minket. Elmondták még nekünk előzetesben, hogy egyedül él, és irodai munkából kereste kenyerét, mára már nyugdíjas. A korábban megkapott tesztkérdések végére érve, nehezen tudtuk meggyőzni az adatközlőt, hogy meséljen életéről, szokásairól. Pár perc múlva azonban sikerült olyan témát felhozni, amiről szívesen beszélt. Ezek voltak a kenyérsütés folyamatai, a régi szórakozási formák teljes eltűnése, az utazás szeretete. Megosztotta velünk, hogy a kenyér ma már korántsem olyan, mint hajdan volt a régi péknél süttetett, saját maguk által előkészített, nemcsak finomabb, de teltebb ízű és tartósabb volt a

mostaninál. Szintén beavatott minket szerelmébe, az utazásba. Járt Finnországban, Görögországban és mind a két része Európának tetszett neki. Magyarországon is járt természetesen, és a kedvenc étele a hortobágyi palacsinta. Viszont szomorú volt hallani tőle, hogy nem mer beszélni magyarul, mert volt már rá példa, hogy nyelvhasználatát „*cigány*" dialektusnak tekintették. Ezért nem mer magyarul beszélni. Az egész riport készítése közben többször megjegyezte, nem beszél szépen magyarul. Természetesen igyekeztünk ez ellen szólni, s megerősíteni benne azt, hogy beszéde szép, és bátran használja. Személyes tapasztalatom a hölggyel kapcsolatban az volt, hogy ő beszélt a legízesebben, értem ezalatt az „*í*"-zést, illetve a „*dzs"* hang használatát a „*gy"* helyett. Nekem a vele készített riport tetszett a legjobban. Nagyon nagy élmény volt hallgatni nyelvünket ilyen dialektusban, egyszerűen szép volt. A hagyományokkal kapcsolatban még azt is elmondta nekünk, hogy a locsolkodás a húsvét alkalmával teljesen kimarad és kimaradt náluk. Helyette a gyerekek számára elrejtik a tojásokat a kertben, hogy ott találják meg (Ebben a gyűjtésben Horváth Krisztina, Péter és én vettünk részt).

Második gyűjtésünk sajnos nem valósult meg Alsóőrben (Unterwart), mivel az idős hölgy, aki egyben az adatközlőnk is lett volna, bement a kórházba meglátogatni fiát, aki éppen lábadozott, így vele sajnos nem sikerült a riportot összehozni.

Alsóőrben viszont kaptunk egy másik adatközlőt, egy idősebb úr személyében, aki már a puszta megjelenésével és fellépésével elvarázsolt szerintem mindenkit. Sportosan, divatosan volt felöltözve, s nyitott volt minden témára. Lehetett rajta látni, hogy még egyáltalán nem érzi azt a kort, amiben van és ez így is van rendben. Ezen riport alkalmával a hármas csoportunk kibővült Cs. Nagy Lajos professzor úrral és Nórival. Így öten vágtunk neki a riport összekalapálásához. Nagyon szívesen beszélt az adatközlő minden feltett kérdéskörről és személyes élményeiről. Készséges volt és rendkívül aktív. Nyelvhasználata alig mutatott eltérést az általunk használt irodalmi nyelvtől. Elmesélte, hogy még a régi időkben, megmondták nekik: „*csekély esély van arra, hogy a határok megnyílnak, ezért mindenképp tanuljanak meg németül*". Egyéb esetben nagyon nehéz lesz elhelyezkedniük. Egyes szavak tértek el csupán az idehaza általános nyelvhasználattól, ezek voltak például a sündisznó helyett az „*ebiborz*", a búcsú helyett a „*rőke*", és érdekes volt hallani, mikor elmesélte, hogy varrást tanultak az iskolában, s milyen jól ment neki, valamint a matematikában is jártas volt, és szép eredményeket ért el. A matematikát egyébként „*mátematik*"-nak nevezte. A „*-nyí*" végződést szívesen használta, és az „*r*" betűt raccsolva ejtette. Érdekes volt meghallgatni az interjú közben fogadott telefonhívását, melyben németül beszélt. Ez számomra azért volt érdekes, mivel teljesen természetesen és nagyon dinamikusan ment számára a két nyelv közötti váltás, semmi megakadást nem tapasztaltam. Megosztotta velünk terveit, mint például az, hogy el akar zarándokolni Santiago de Compostellába, és nagy bicikliutakat is tervez az eljövendőben. Sokszor vállal fordítói állást a futball sportágban magyarról németre, németről magyarra.

A negyedik adatközlőnk Szigeten volt, János bácsi személyében. Elmesélte nekünk, hogy családjában már csak ő az egyetlen, aki a magyar nyelvet még beszéli, ugyanis gyermekei már nem használják a magyar nyelvet. János bácsi nyelvhasználata semmi változást nem mutatott az itthon használt irodalmi, illetve általános nyelvhasználattól. A tónus, hangsúly, ritmus, ragozás is ugyanolyan volt. Néhány szó, vagy szóhasználat azért mégis mutat eltérést. *Búcsú* és *rőke* helyett „*malájist*" használt. *Strabancol, kószál* helyett

„*naplopó*”. A *sántikál* valamiben „*sumákol*”. *Beszélnek* helyett „*beszínek”*. Elmondta, hogy Csáva községnek az etimológiája a „*csapda*” szóra vezethető vissza. A *főzni* helyett nyelvhasználatába megvallotta a német „*kfirzen”* bekerült. Katonaságba vonulni „*rukkolni”*. János bátyja elmondta, milyen zsivány dolgokat cselekedtek meg gyerekként. Tollfosztáskor, abba a terembe, szobába, ahol az asszonyok dolgoztak, verebet szabadítottak be, és a kialakult káoszból csak az ő nevetésük hallatszott ki. Aztán volt olyan, mikor a régebben kifelé nyíló ablakokra damilt vagy zsinórt kötöttek, és este a gazda orra alá borsot törve azt megfeszítették és pengették, s mikor a tulaj kinézett az ablakon, nem látott semmit. Harmadik nagy dobásuk a tücsökkel történt. Befogták a kis állatot a mezőn, és este bedobták valakinek a házába, mire az ott ciripelni kezdett, és ha a szobában fényt gyújtottak a tücsök elbújt, s utána tovább folytatta. **(Egegi Ádám)**

A kutatás eredményességéről: három alanyból egynél jártunk kifejezetten sikerrel, hiszen Ernő bácsi rengeteg dologra emlékezett, és használta is a keresendő szavakat. A másik két női interjúalany azonban már eléggé „elnémetesedett”, ennek leginkább az lehetett az oka, hogy németajkú férjet választottak maguknak, így egyre szűkült a magyar nyelvhasználatuk. A kérdőív során gyakran németül jutott eszükbe a válasz, magyarul gondolkodniuk kellett, a nyelvjárási kifejezést pedig nem ismerték. Ettől függetlenül is szívesen működtek velünk együtt, és közvetlenül zajlottak a beszélgetések. A kérdőíven található kérdések gyakran megijesztették őket, és nem úgy használták a nyelvet, ahogyan automatikusan tették volna, hosszabb gondolkodás előzte meg a válaszadást. A mindennapi nyelvhasználatukhoz közelebb állt a kötetlen beszélgetés alatt használt nyelv. **(Kertai Bettina)**

A kérdőívek kitöltésében kedves együttműködőkre találtunk. A kezdeti izgalmat a lelkesedés vette át. Beszélgetőpartnereink készségesen keresték válaszaikat. Sokuk nagyon tudatosan, hiszen elmondta, hogy melyik alakját használná a kérdéses szónak Magyarországon, vagy adott esetben velünk, Budapestről jött kérdezőkkel. Majd hozzátette, hogy egyébként hogyan tanulta szüleitől, hogyan mondják egymás között. … Egyik kedves élményem, amikor egy bácsitól kérdeztem, hogy mit mond arra az emberre, akinek az arcán sok apró barna pötty van. Ő pedig a szeplős orromra nézve jelentette ki, hogy „hát kukukfostos”. **(Dávid Emma Bernadett)**

Nekünk (Kriszta, Ádám, Én) egy egyedül élő idős néni lett beszélgetőtársunk. Kriszta számított rutinos gyűjtőnek közülünk, Ádámmal épp csak ismerkedtünk a témával. Mivel Krisztának volt egy kis torokproblémája, Ádám segített neki a kérdőívvel. Ketten közösen vitték a szót. Én voltam Ártatlan Méz Előd az „Elvitte a víz”-ből, csendben figyeltem. A kérdőívvel nagyon nehezen boldogultunk, nem tudtunk azonosulni vele. Pontosabban később rájöttünk, hogy ezt úgy kell nézni, mint a háromdimenziós könyvet. Kicsit bandzsítva, kicsit hunyorogva, és valami egészen más rajzolódik ki. Érthetőbben: nekem kell meglátnom azt a tartalmat, ami eleve benne rejlik. Végre letudtuk a kötelező részt, jöhetett a kötetlen beszélgetés. Kriszta felvázolt néhány témát, hátha a néni fantáziáját elindítja valami. Ádám hihetetlen érzékkel tudott olyan kérdést feltenni, amiről még tán maga sem hitte el, milyen jó irányba tereli tovább az értekezést. Ami elszomorító volt ottlétünk alatt, az a helyiek viszonyulása anyanyelvükhöz. Mintha arra járt volna egy gonosz manó, és egytől-egyig beoltotta volna őket szégyeninjekcióval. Mondván: nem beszélitek szépen a magyar nyelvet, inkább ne tegyétek. ☹ Nyilvánvalóan rossz tapasztalataik alapján alakult ki ez bennük. Magyarországon nem is szeret adatközlőnk anyanyelvén megszólalni, mert elmondása szerint,

úgy érzi, úgy beszél, mint egy cigány. A valóság persze teljesen más. Muzsika volt füleimnek, ahogy beszélt. A kezdeti görcsössége alól felszabadulva mesélt gyerekkoráról, utazásairól, ünnepekről, szokásokról. Úgy ültem ott, mint egy gyermek, akit elvittek a nagymamájához. Beszélni nem is volt kedvem, csak hallgatni a néni hangját. Olyan tervei vannak, amikről nálunk az ő korában álmodni sem mernek az emberek. Neki ez természetes volt. Arra viszont panaszkodott, hogy elmúlt az emberekből a segítőkészség. Már nem olyan közvetlenek, mint régen. Az ötödik szomszédját már nem is ismeri. Nő az elidegenedés. Nekünk pedig éppen az volt a benyomásunk, hogy milyen nyugalom van, közvetlenek az emberek és egyáltalán ez a tempó, ahogy itt zajlik az élet, pont megfelelő. Felfoghatatlan idillikus állapotok uralkodhattak régen, ha belegondolok, hogy a mostani is tökéletes lenne számomra. Csak lebegtem beszélgetőtársunk szavai nyomán fejemben keletkező lazító gondolattenger felszínén, szinte öntudatlanul. Időnk viszont sajnos lejárt. Kriszta megkérdezte, szeretnék-e kérdezni valamit a nénitől. Én meg csak ringatóztam a hullámokban. Szám szólásra nyílt, de nem tőlem. Annyit mondott: Már beszélhetek? Ezzel vissza is tértem a jelenbe, tenger leeresztve, ott ültem egy székben Felsőőrön és búcsúznunk kellett a nénitől. Köszönöm szépen az élményt!

Alsóőrött hirtelen nem volt a tarsolyban újabb adatszolgáltató, ezért kis csapatunk hozzácsapódott Cs. N. L. és Nóra kettőséhez. Ők még éppen várták emberüket, és szerencsénkre nem bánták, ha csatlakozunk. Ezzel megteremtődött annak a lehetősége, hogy megnézzünk egy vérprofit akció közben. Így legalább megnézhettük, hogyan is kell levezetni egy interjút. Szóval befutott beszélgetőtársunk, akiről kiderült, 63 esztendős. Pörgése, energikussága kapcsán nekem úgy tűnt, mintha 20 éves emberrel beszélgetnénk. Olyan érzés volt hallgatni, mint amikor az életútján épp elindult fiatalember szövögeti terveit, amelyekről még nem tudni, melyik lesz a befutó. Az igazi, várakozással teli álmodozás a realitás talajában gyökereztetve. Na de térjünk vissza a kérdőívvel kapcsolatos aggályaimra, melyek első interjúnk (óriási tapasztalattal a hátam mögött ☺) alatt fogalmazódtak meg bennem. Itt volt a nagy lehetőség, hogy helyükre kerüljenek a fogaskerekek. Most aztán megvilágosodok! Láttam megelevenedni azt a kérdőívet, amit két órával korábban szinte használhatatlannak tartottam. Itt álljunk meg egy kicsit, mert vissza kell csatolnom a buszon elhangzott instrukciókra: ne okozzunk traumát adatközlőinkben, ha netán nem tudják a választ valamely kérdésre. Lépjünk tovább a következő feladatra. Még véletlenül se éreztessük azt, hogy ez valami vizsgaféle, amin esetleg megbukhatnak. Ne keltsünk bennük „hülye vagyok” érzést. Rajtam nem fog múlni. ☺

A kérdéssor végeztével indított kötetlen beszélgetés aztán megint akkora élményt adott, amit nem is lehet szavakba önteni. Partnerünk annyira beszédes volt, hogy szinte kérdezni sem kellett. A beszélgetés roppant tanulságos volt. A beszélgetés végeztével valamennyien feldobott hangulatban álltunk fel az asztaltól, adatközlőnk is elégedetten távozott. ☺ **(Nagy Péter)**

Mutatvány a kérdőívek összesítéséből

1. adatközlő

1. A gyűjtő neve, a gyűjtés ideje: Balázs Viktória, Török Éva; 2011. május 2.
2. A falu neve: Felsőőr
3. Az adatközlő neve: B. S. (férfi)
4. Leánykori neve:
5. Az adatközlő vallása: református
6. Születési helye, éve: Felsőőr, 1937. szeptember 26.
7. Iskolai végzettsége: 6 éves alapfokú képzés
8. Nyugdíj előtti foglalkozása: gazdálkodó
9. Lakcíme: Felsőőr
10. A gyűjtő megjegyzései a felvétel körülményeiről és az adatközlőről: az adatközlő saját megítélése szerint nem szépen beszél magyarul, a világon a legszebben Budapesten beszélik a nyelvünket. A felesége felvétel közben bejött, ő nem tud magyarul, így van, hogy a felvétel közben németül szól hozzá. Közben jött egy szomszéd is, ami megzavarta a beszélgetést. A kötetlen beszélgetéssel kezdtük, hogy feloldódjon a bácsi. A kérdőív nem nagyon ment neki, zavarban volt, hogy sok dolog németül jutott eszébe. A ragozásos feladat sikerült a legkevésbé, ott zavarba jött, ezért hagytuk és bólintottunk az esetleges rossz válasz esetén is. A felvétel végén kérdezgettünk olyan szavakat, amelyeket esetleg mi nem ismerhetünk.

Kérdőív

1. *dzsërcsa*
2. *nígy*
3. *legin*
4. marokszedö, *kéve*
5. *kéz*
6. *(nem tudta)*
7. *kiszántottak*
8. *istálló*
9. *pakruoc*
10. *fínom*
11. *dzsün*
12. *kany*
13. *kapja*
14. *kérd (kimondtuk utána a jót)*
15. *ne a lábadat megbántsd*
16. *köll enni*
17. *irunk*
18. *ludam, luda, ludatok az övé (nem értette)*
19. *szekerem, szekeréd, szekere, szekerünk*
20. *sok ludam van, ludaid, ludjai, ludjaitok, lujaik, -*
21. *csiga*
22. *prior*
23. *balkezes*
24. *zápor*
25. *csinguol*
26. *gyalul*
27. *akaratos*
28. -
29. *kikap/jól bevernek neki*
30. *tiëszta*
31. *kadzslou*
32. *gincgönc*
33. *sapka*
34. *kedves*
35. *hársfa*
36. *hiëba*
37. -
38. *hujcsál*
39. *itt, ottan*
40. *anyajegy(a másikat németül mondta)*
41. (szintén németül)
42. *bëver*
43. *hova*
44. -
45. *felhüs*

46. *birgesgomba*
47. *bodza*
48. keny*i̯ë̯²*
49. -
50. *dzsavarog*
51. -
52. -
53. *borz*
54. *zsiba*
55. *májusifü*

2. adatközlő

1. A gyűjtő neve, a gyűjtés ideje: Balázs Viktória, Török Éva; 2011. május 3.
2. A falu neve: Alsóőr
3. Az adatközlő neve: Sz. N. (férfi)
4. Leánykori neve:
5. Az adatközlő vallása: katolikus
6. Születési helye, éve: Alsóőr, 1952
7. Iskolai végzettsége: (középiskola után pénzügyi szakképzés)
8. Foglalkozása: bécsi adóhivatalban dolgozik
9. Lakcíme: Alsóőr
10. A gyűjtő megjegyzései a felvétel körülményeiről és az adatközlőről: A sztenderdtől alig eltérő beszédmód, mind a kérdőíves kérdéseknél, mind a kötetlen beszélgetésnél. Nagyon sietett, az elején zavaróan sokat nézte az óráját, de mikor elbeszélgetett velünk elvesztette az időérzékét és elkésett. ☺

Kérdőív

1. *gyertya*
2. *négy*
3. *férfi*
4. *kive*
5. *kȧi̯z*
6. *keserü*
7. *kiás*
8. *istálló*
9. *lópokroc*
10. *finom*
11. *jön*
12. *kan*
13. *kapja*
14. *kéri*
15. *üsse*
16. *eszünk*
17. *írunk*
18. *ludam, ludad, luda, ludunk*
19. *szekerem, szekered, szekere, szekerünk*
20. *ludaim, ludaid, ludai, ludaink, ludaitok, ludaik*
21. *meztelen csiga*
22. (*németül mondta)*
23. *balkezes*
24. *zápor*
25. *kapaszkodik*
26. -
27. -
28. *rosszalkodik*
29. *megsziggyák*
30. *tészta*
31. *fül*
32. *katica*
33. *fejkötö*
34. (németül mondta)
35. *hársfa*
36. *padlás*
37. *sántit*
38. -

39. -
40. *szeplös*
41. *szemerkél*
42. *mëgver*
43. *hova*
44. -
45. -
46. *nyulica*
47. (németül mondta)
48. *kenyér*
49. (náluk nem tartanak, csak templomba mennek)
50. *semmirekellö*
51. *összenyom*
52. *hunyó*
53. *sün*
54. *kislud*
55. *kutyatej*

3. adatközlő

1. A gyűjtő neve, a gyűjtés ideje: Bölcskei Andrea, Varga Réka; 2011. május 2.
2. A falu neve: Őrisziget
3. Az adatközlő neve: I. L. (férfi)
4. Leánykori neve:
5. Az adatközlő vallása: evangélikus
6. Születési helye, éve: Őrisziget, 1942.
7. Iskolai végzettsége: 8 éves alapfokú képzés
8. Nyugdíj előtti foglalkozása: úteltartás
9. Lakcíme: Őrisziget, 76.
10. A gyűjtőmegjegyzései a felvétel körülményeiről és az adatközlőről: az adatközlő vállalja magyarságát.

Kérdőív

1. *gyërtya*
2. *nígy*
3. *legin*
4. *kívi*
5. *kéz*
6. *keserü*
7. *krumplit ás*
8. *istálló*
9. *poakróc*
10. *zamatos*
11. *jön*
12. *kany*
13. *vegye*
14. *kérdezze meg*
15. *nehogy oda tegye, bele ne lépjen*
16. *kell ennünk*
17. *gráblálunk*
18. *ludam, ludad, ludja*
19. *szekerem, szekered, szekere, szekerünk*
20. *ludamék, ludatok, ludjai, ludjaink, ludjai, -*
21. *kágyolla*
22. -
23. -
24. *jégessö*
25. -
26. *reszel*
27. *rossz*
28. -
29. *kikap*
30. *málcsik*
31. *fül*
32. -
33. -
34. *hejes*
35. *hársfa*

36. *híj ~ hé ~ héj*
37. *sántit*
38. -
39. *itt, ott*
40. *kukoricás*
41. -
42. *mëgver*
43. *hová*
44. *befölhösödött*
45. -
46. *nyulica*
47. *bozó*
48. -
49. *rőke*
50. -
51. -
52. -
53. *tüskésborz*
54. *zsiba*
55. -

4. adatközlő

1. A gyűjtő neve, a gyűjtés ideje: Bölcskei Andrea, Horváth Csaba, Falyuna Nóra, Varga Réka; 2011. május 3.
2. A falu neve: Felsőpulya
3. Az adatközlő neve: P. S. (férfi)
4. Leánykori neve:
5. Az adatközlő vallása: katolikus
6. Születési helye, éve: Felsőpulya, 1950
7. Iskolai végzettsége: egyetem (Bécs, biológia–kémia szakos tanár)
8. Nyugdíj előtti foglalkozása: a budapesti Osztrák Gimnázium igazgatója (2009-ig)
9. Lakcíme: Felsőpulya
10. A gyűjtőmegjegyzései a felvétel körülményeiről és az adatközlőről: az adatközlő 3 regisztert használ: egy helyi változatot (ha keresi a szót, gondolkodás közben), egy alaktanilag a sztenderdhez közelítő, de hangtanilag helyi jellemzőket is mutató változatot (a kérdőívre adott válaszok során) és egy sztenderdhez egészen közelálló változatot (amikor a budapesti Osztrák Gimnáziumról mesél)

Kérdőív

1. *gyertya*
2. *négy*
3. *leginy*
4. -
5. *ki̯ëz*
6. *keserü*
7. *kiveszi a krumplit*
8. *istálló*
9. *paplan*
10. *nagyon jó*
11. *jön*
12. *kan*
13. *kapja*
14. *kérem hadd ott*
15. *verje, törje ki*
16. *kell valamit enni*
17. *írunk*
18. *ludam, ludad, luda, ludunk*
19. *szekerem, szekered, szekere, szekerünk*
20. *ludaim, ludaid, ludai, ludaink, ludaitok, ludaik*
21. *kágyola*
22. *pirol,* „a németből *pfingsfogl* ’pünkösdi madár’”
23. *balkézes*
24. *dörög*
25. -
26. *reszel*

27. *gyaházik* (?)
28. *nyavalyog, rosszalkodik*
29. *pofont kap, ugrik a pózna* (?)
30. *metelt, tészta*
31. *fül*
32. *katicabogár*
33. *sisak*
34. -
35. *hársfa*
36. „a *padlás* helyett a Klári *pallás*-t mond”
37. *döcög*
38. *hintázik*
39. -
40. *pöttyös az arca, kakukkbőrű*
41. *nedves idő van, ködös, szúnyogpisállás*
42. *mëgver*
43. *hogyan találok vissza; mellik, mijen irányba, hova mënnyek; hová mënnyek*
44. *sötét lesz*
45. *beborul az ég*
46. *nyulica*
47. -
48. *kenyírke*
49. -
50. *faluvége, falurossza*
51. *összemarkol*
52. *kihivó*
53. *tüskeborzas ~ tüskeborzos*
54. *csirke, csibe*
55. *kutyatej*